

Yard. Doç. Dr. Canan Şenöz Ayata
İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

**XVII. Dilbilim Kurultayı 22-23 Mayıs 2003,
Anadolu Üniversitesi, Eskişehir**

Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nde 22-23 Mayıs 2003 tarihleri arasında düzenlenen XVII. Dilbilim Kurultayı'nda, birbirine paralel 10 farklı oturumda 31 bildiri sunulmuştur. Bildiriler dışında 3 tane araştırma sunusu da sergilenmiştir. Kurultaya 19 üniversiteden 146 kişi katılmıştır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunu Ankara, Hacettepe, Mersin ve Dokuz Eylül Üniversitelerinin dilbilim bölümlerinden akademisyenler ve öğrenciler oluşturmuştur. Türkiye'deki birçok üniversitenin (örneğin Anadolu, Boğaziçi, Orta Doğu Üniversitesi gibi) İngiliz Dili Eğitimi bölümlerinde dilbilim dersi veren öğretim üyeleriyle, bu bölümden öğrenciler de yoğun bir katılımında bulunmuşlardır. Türk Dili, Alman Dili ve Fransız Diliyle ilgili bölümlerden katılım ise az olmuştur. Üniversiteler dışında Hava Harp Okulu Komutanlığı'ndan ve Kriminal Polis Laboratuvarı Dairesi'nden dilbilimle ilgili çalışmalar yürüten araştırmacılar gerek bildiri gerekse araştırma sunularıyla kongreye katkıda bulunmuşlardır.

XVII. Dilbilim Kurultayı'nda, sesbilim, sözdizim, anlambilim, söylem çözümlemesi, metin-eylem kuramı, toplumdilbilim gibi farklı dilbilim alanları kapsamında Türkçenin incelenmesine yönelik çalışmalar yer almıştır. Bununla birlikte dil edinimi, dil öğretimi açısından Türkçeye ilgili araştırmalar sunulmuştur.

Çocukların Türkçe dilbilgisi düzeyini belirlemeyi amaçlayan çalışmalarında Boğaziçi Üniversitesinden Prof. Dr. Eser Taylan ve Prof. Dr. Ayhan Aksu Koç, tümce tekrarlamaya tekniğini kullanarak çocukların hangi dilsel yapıları içselleştirmiş, hangilerini ise dilbilgisel sistemlerinin bir parçası haline getiremediklerini ortaya koymuşlardır. İstanbul'un üç değişik ilçesinde orta gelir düzeyindeki ailelerin çocuklarının devam ettiği 6 okulda ana sınıfı, 1. ve 2. sınıftan 216 öğrenciyle uygulamalı çalışmalarla 20 model tümcenin hemen

tekrarlanması istenmiştir. Model tümceden farklı tekrar edilen her tümce çocuğun bu tümcede yer alan dil yapılarını henüz içselleştiremediğini göstermiştir. Bu uygulamalı çalışma çocukların dilbilgisi yetisinin yaşla bağlantılı olduğunu, Türkçe dilbilgisi yetisinin matematik derslerindeki başarıyla da doğru orantılı olduğunu ortaya koymuştur.

Türkçenin sesbilimsel açıdan incelendiği çeşitli araştırmalar, bu dilbilim kurultayı içinde yer almıştır. Boğaziçi Üniversitesi'nden Prof. Dr. Sumru Özsoy ile birlikte A. Gör. Hasan Mesut Meral ve A. Gör. Hazım Kemal Ekenel, Türkçede konuşma sırasında aktarılan dört temel duygunun -olağan, sevinç, üzüntü, kızgınlık- ses sinyallerinden yararlanarak çözümlenmesi üzerine bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Kriminal Polis Laboratuvarı'ndan Cem Yüksel ve Hanifi Sever, ses kaydı vermeye gelen şüphelilerin, diğer bir deyişle adli konuşmacıların ses bantlarının sesbilime dayalı dilbilimsel yöntemlerle nasıl incelendiğini örneklerle açıklamışlardır. Araştırmacılar sesbilim incelemelerinin dışında adli konuşmacılara hangi ruhdilbilimsel yöntemlerle yaklaşıldığına da değinmişlerdir.

Türkçedeki ses düzleminden bir üst düzleme, sözcük düzlemine geçildiğinde ise, Doğu Akdeniz Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ahmet Kocaman ve Yard. Doç. Dr. Necdet Osam, İlköğretim/Ortaöğretim ders kitaplarında dilbilgisi terimlerinin kullanımını araştıran bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Gerek Türkçe öğretmenlerine uygulanan ve 86 sorudan oluşan sormaca gerekse 4. sınıftan 8. sınıfa kadar kullanılan dilbilgisi kitaplarıyla ilgili incelemeler, Türkçe dilbilim terimleri yerine yabancı terimlerin kullanıldığını ortaya çıkarmıştır. Araştırmacılar, Türkçe dilbilim terimlerinin kullanımının yaygınlık kazanması için şu önerilerde bulunmuşlardır: Türkoloji eğitiminde dilbilim derslerinin arttırılmasına katkıda bulunulmak gerekir. Dilbilim bölümlerinde Türk bilimi dersleri arttırılmalıdır. Üretilen Türkçe terimler saydam olmalı, işlek ek ve köklerden oluşturulmalıdır. Dilbilim terimlerinin genel sözlükler içine alınması için sözlük çalışması yapanlar gayret göstermelidir. Bütün bunlarla birlikte Milli Eğitim siyasi etkilerden arındırılmalıdır.

Tümce düzeyiyle sınırlı çalışmalarda, Mersin Üniversitesi'nden Yard. Doç. Dr. Mustafa Aksan ile Yard. Doç. Dr. Yeşim Aksan, eylemleştirme konusuna getirilen biçimbilimsel, sözdizimsel, anlambilimsel ve kullanım-bilimsel yaklaşımları yansıtmışlar ve bu yaklaşımlar doğrultusunda örnek tümcelerle Türkçede eylemleştirme ve kılınış konusunu ele almışlardır. Ankara Üniversitesi'nden Doç. Dr. Nadir Engin Uzun, Türkçedeki koşaç tümcelerini incelediği çalışmasında, birçok örneğe yer vermiştir. Bildirinin başlığı her ne

kadar “Türkçe Koşaç Tümceleri Üzerine” ise de, Uzun bildirisinde çok sayıda İngilizce örneğe, bunun dışında İtalyanca, Sırpça, Urduca örneklere de yer vererek Türkçedeki koşaç tümcelerini bu dillerle de karşılaştırmıştır.

Kurultay çerçevesinde Türkçeye yönelik toplumdilbilimsel çalışmalar da yer almaktadır. Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nden Doç. Dr. Şükriye Ruhi, “İncelik Kuramlarına İltifat Yanıtları Bağlamında Bakış” başlıklı bildirisinde bu alanda varolan kuramlara eleştirel bir bakışla yaklaşmıştır. Kuramların kültürden bağımsız bir biçimde geliştirilmesi üzerinde durmuştur. Açıklamalarını örneklerle somutlaştırarak yüz (face) kavramı ile incelik’i birbirinden ayırt etmek gerektiğini belirtmiştir. On Dokuz Mayıs Üniversitesi’nden Yard. Doç. Dr. Nalan Kızıltan, 1. sınıftaki 120 ilköğrencisiyle yaptığı uygulamalı çalışmada, Türkçe kitaplarındaki Nasrettin Hoca fıkralarına yönelik sorular yönelmiş, bu sorulara verilen yanıtları değerlendirerek şu sonuçlara ulaşmıştır: Cinsiyetin okuma ve dinleme becerisi üzerinde bir etkisi yoktur. Aynı biçimde gülmece metnini algılamada cinsiyete bağlı bir farklılık yoktur. Diğer bir toplumdilbilimsel çalışmada Kocaeli Üniversitesi’nden Yard. Doç. Dr. Meryem Şen, Yard. Doç. Dr. Nazlı Baykal ile birlikte, kadın ve erkeklerin Türkçeyi farklı aksanlarla konuşanlara karşı takındıkları dilsel tutumları, sosyal psikolojik ve bilişsel bir yaklaşımla inceleyen uygulamalı bir çalışmadan elde ettikleri bulguları iletmışlerdir.

Türkçeye yönelik çalışmalar ses, tümce düzeyinde olduğu gibi metin düzleminde de yürütülmektedir. Dokuz Eylül Üniversitesi’nden Öğretim Görevlisi Özden Fidan, 1990-2002 yılları arasında *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*’nde yayınlanan 30 bilimsel makalede, yazarların kendi kimliklerini ne derece metnin yüzey yapısına yansıttığını araştırmıştır. Bu amaçla, seçilen metinlerde kullanılan tekil ve çoğul kişi adları, iyelik adları incelenmiştir. Etkileşimsel Söylem Çözümlemesi yaklaşımı doğrultusunda, Ivanić’in (1998) çalışmasına dayalı olarak yaptığı özgün incelemede Fidan, 2. kuşak dilbilimcilerin genellikle 1. çoğul kişiye yönelik adil ve ekleri kullanarak yazılarında kendilerini ortaya koyduklarını belirlemiştir. 1. kuşak dilbilimcilerde ise genelde kendi kimliklerini geri planda tutma eğilimi egemendir. Bu ilginç çalışmayı Almanca ve İngilizce bilimsel metinlerle karşılaştırdığımda, Türkçede kültürel ve sosyal etkenlere dayalı bir farklılığın bulunduğunu düşünüyorum.

Çünkü İngilizce ve Almancadaki bilimsel metinlerde son yıllarda Türkçeden farklı olarak I. tekil kişiyi gösteren adıl ve eklere daha sık yer verilmektedir.¹

Söylem çözümlemesi alanındaki diğer bir ilginç çalışmayı Hacettepe Üniversitesi'nden Dr. Emine Yarar yapmıştır. 1923-1950 döneminde yayınlanan on yedi hükümet programındaki yan tümceleri (ortaç yan tümceleri, belirteç yan tümceleri ve tümleç yan tümceleri) incelemiştir. Söz konusu dönemdeki metinlerde yer alan ve yukarıda belirtilen tümce türlerini, 1950-1999 döneminde yayınlanan hükümet programlarındaki yan tümce türleriyle karşılaştırmıştır. İnceleme sonuçları, 1923-1950 dönemi hükümet programlarının yan tümce kullanımı açısından 1950-1960 dönemindeki hükümet programlarıyla benzeştiği, 1960-1999 hükümet programlarından farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu ilginç çalışmanın ardından yapılan tartışmalarda, farklı dönemlerde ortaya çıkan bu benzer ve farklı dilsel kullanımların hangi toplumsal, tarihsel, politik ve kültürel gelişmelere bağlı olarak oluştuğunu incelemenin çok ilginç sonuçlar doğuracağı görüşü üzerinde durulmuştur.

Türkçe metinleri incelemeye yönelik uygulamaya dayalı söylem çözümlemesi çalışmalarının dışında, Hacettepe Üniversitesi'nden Doç. Dr. Nalan Büyükkantarıcıoğlu, Georgetown Üniversitesi'nden Ron Scollon tarafından ortaya atılan "Aracı Kılınmış Söylem Çözümlemesi" (Mediated Discourse Analysis) kuramını tanıtmıştır. Bu kuramın en büyük özelliği söylemden yola çıkarak toplumsal olguları açıklamak yerine, toplumsal eylemlerden yola çıkarak söylemin oluşumunu açıklamasıdır.

Sonuç olarak, XVII. Dilbilim Kurultayı gerek sunulan çalışmaların içerikleri ve dayandıkları kuramsal temeller gerekse sunum teknikleri yönünden oldukça başarılı geçmiştir. Bildirilerin sunumu büyük ölçüde klasik metin okuma biçimi yerine bilgisayarda power point programı aracılığıyla gerçekleştirilen yansılar eşliğinde, serbest anlatım tekniğiyle gerçekleşmiştir.

¹ İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı 4. sınıf öğrencileriyle 2000 yılından itibaren yürüttüğüm Metin Eleştirisi dersinde Almanca ve Türkçe bilimsel metinler üzerine yazılmış birçok farklı eleştiri metnine ilişkin yaptığımız uygulamaya dayalı karşılaştırmalı çalışmalarda, Alman eleştirmenlerin ele aldıkları bilimsel yapıtları değerlendirirken I. tekil kişiyi gösteren biçimleri kullanarak kendilerini ön plana çıkardıklarını belirledik. Kendi derslerimizdeki uygulamalı çalışmaların dışında başka çalışmalarda da, bilimsel metinlerde eskiye göre I. tekil kişi adılının kullanımına daha sık yer verildiği belirlenmiştir. Freiburg Üniversitesi'nden Prof. Dr. Peter Auer, Almanca ve Rusçada bilimsel metinleri karşılaştıran projesinin tanıtımında şöyle demektedir: "Almancada I. tekil kişi kullanımından kaçınmak artık esneklik kazanmıştır. Bu durumun oluşmasına Amerika'daki bilimsel söylemin etkisi olmuştur (Auer 2003)" (Bu bilgiler Freiburg Üniversitesi'nin internet sitesinden alınmıştır: <http://www.uni-freiburg.de>).

Birçok araştırmacının bildirisine ilişkin izlenceler hazırlamış olması, dinleyicilerin aktarılan bilgileri rahatlıkla izlemesini sağlamıştır.

Bu kurultay, disiplinlerarası çalışmanın önemini sergilemesi açasından da ilgi çekicidir. Dilbilim tekniklerinden Kriminal Polis Dairesi'nde yürütölen soruştırmalarda yararlanılması, çocukların dilbilgisi gelişimini incelemede psikoloji ve dilbilim alanlarının ortak çalışması, anadil ve yabancı dil öğretiminde dilbilimsel yöntemlerin kullanılması, Türkçede ses sinyallerini incelemek için dilbilim ile Elektrik Elektronik Mühendislięi Bölümü'nün birlikte araştırma yapması, disiplinler arasındaki işbirliğine örnek oluştırmaktadır.